

Dodekafonia

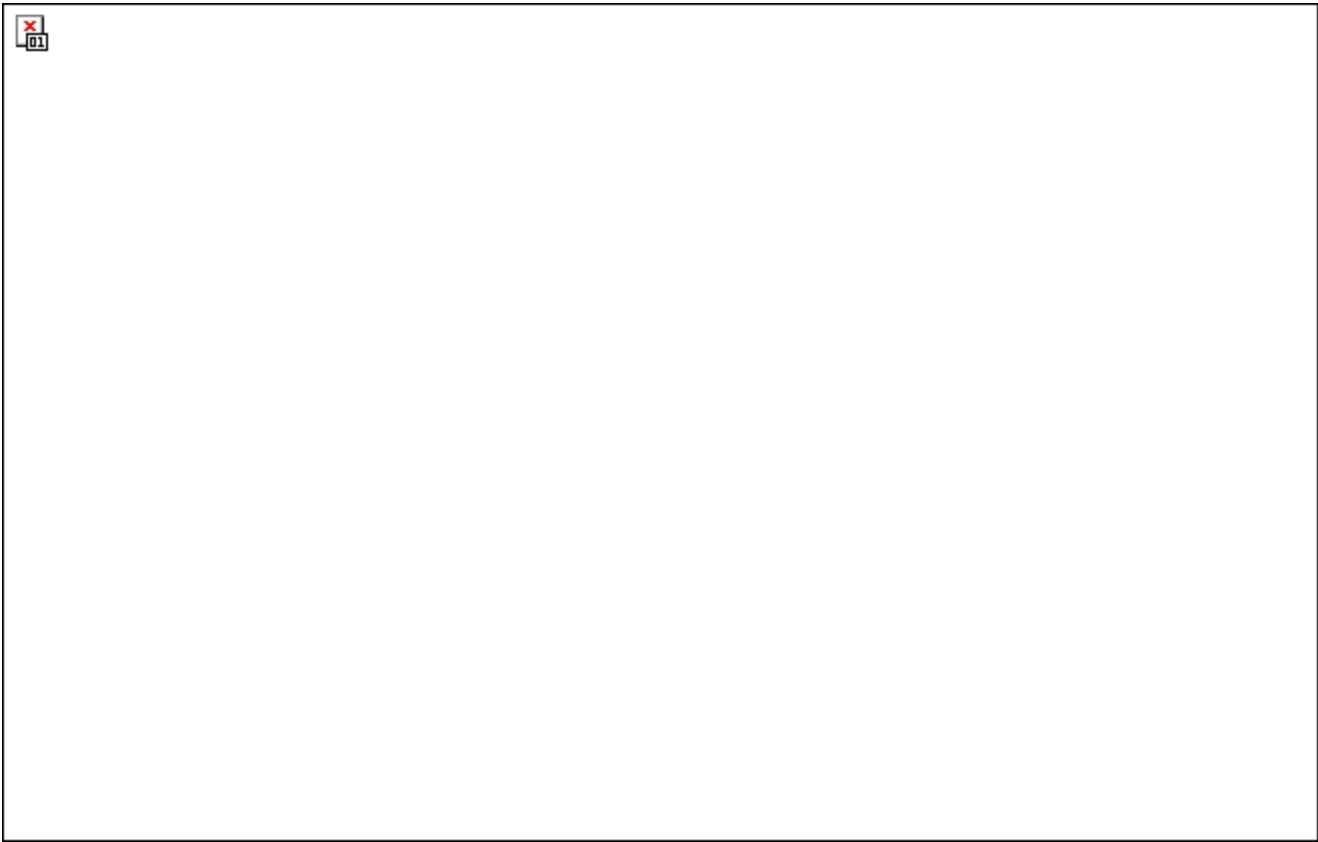
To technika kompozytorska stworzona przez austriackiego kompozytora [Arnolda Schönberga](#) ok. 1923 roku. Dzieła powstałe za jej pomocą nazywa się dodekafonicznymi lub dwunastotonowymi (z gr. *dodeka* = dwanaście)

Powstała w wyniku poszukiwania nowej metody organizowania wysokości dźwięków, która zastąpiłaby tradycyjną [tonalność](#). Zamiast 7-dźwiękowych [skal](#) durowych i molowych Schönberg zaproponował zastosowanie **12-dźwiękowej serii**. W przeciwieństwie do skal dur-moll, które posiadały dwa ważne punkty centralizacji (tonikę i dominantę), wszystkie [dźwięki](#) w serii miały być równoważne. Ta zasada zapewniała jedność całej strukturze muzycznej, gdyż wszystkie występujące w utworze układy dźwiękowe wywodziły się z podstawowej serii i były od niej zależne.

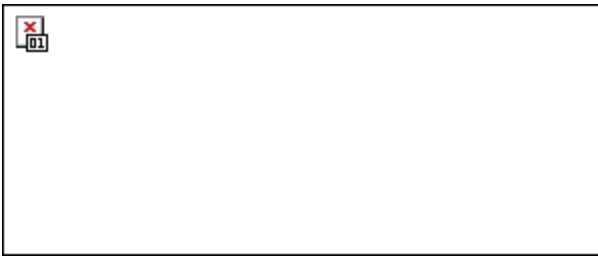
Seria jako podstawa kompozycji dodekafonicznej jest specyficznym układem dwunastu dźwięków chromatycznych (czyli tych, które można znaleźć na klawiaturze pomiędzy dwoma dźwiękami o tej samej nazwie, ale umiejscowionych w różnym rejestrze). Istnieje aż 12! (12 silnia, czyli 479001600) potencjalnych uporządkowań (permutacji) 12 dźwięków w serii, porządek ten powinien być różny dla każdej napisanej w technice dodekafonicznej kompozycji.

Seria nie jest jednak tym samym co temat, ponieważ nie posiada specyficznego rytmu, dźwięki nie są przypisane do konkretnego rejestru i dlatego jest w pewnym sensie **ideą abstrakcyjną**. W szczególnych warunkach seria może być tematem: gdy kompozytor „ubierze” ją w odpowiednie rytmy, artykulacje czy poziomy głośności i zaprezentuje w takiej funkcji w dziele zbudowanym na jakiejś tradycyjnej zasadzie formalnej.

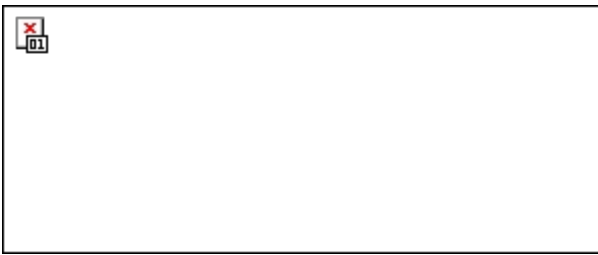
W kompozycji dodekafonicznej nie używa się tylko jednego uporządkowania 12 dźwięków, lecz całej rodziny takich uporządkowań, czyli formy podstawowej i trzech form zwierciadlanych serii. Jeśli dźwięki serii zagramy wspak, otrzymamy raka serii. Jeśli natomiast zmienimy kierunek [interwałów](#) między kolejnymi dźwiękami serii podstawowej (zamiast sekundy małej w dół – sekunda mała w górę, zamiast kwarty czystej w górę – kwarta czysta w dół itd.) otrzymamy inwersję serii. Inwersja taka czytana znów wspak (od lewej do prawej) daje raka inwersji serii. Wszystkie cztery formy serii można na dodatek transponować od kolejnych dźwięków chromatycznych, co razem daje $4 \times 12 = 48$ postaci serii, gotowych do wykorzystania w dziele muzycznym.

Forma podstawowa przykładowej serii na klawiaturze (liczby oznaczają kolejność granych dźwięków):

Rak tej samej serii:

Sposób użycia serii w dziele dodekafonicznym może być bardzo różny. Seria może być ukazywana linearnie (jako temat) i splatana z innymi głosami kompozycji, ale może być też rozbijana na części (12 dzieli się przez 2, 3, 4 i 6!), a każdy taki jej segment może być prezentowany w innym głosie. Zdarza się też tak, że seria występuje tylko w głosie głównym, a pozostałe – akompaniujące – głosy utworu, oparte są już na swobodnym doborze wysokości dźwięków.

Wbrew pozorom jednak serię – jako uporządkowanie 12 dźwięków – bardzo trudno jest usłyszeć w gotowej kompozycji. Nie daje się też łatwo śledzić jej przekształceń. Z tego powodu wymyślona przez Schönberga technika była często atakowana jako niemuzyczna, zbyt matematyczna. Mimo to jednak za pomocą techniki dodekafonicznej napisano wiele różnorodnej, bardzo ciekawej muzyki i większość kompozytorów [XX wieku](#) skorzystało z tej możliwości.

Ciekawostki

Pierwszymi propagatorami dodekafonii byli uczniowie Schönberga – Anton Webern i Alban Berg. Utwory dodekafoniczne pisali też np. Igor Strawiński i Luigi Dallapiccola, a także polski kompozytor okresu międzywojennego – Józef Koffler.

W II połowie XX wieku ideę dodekafonii znacznie rozszerzono. Stosowana przez twórców awangardowych technika kompozytorska zwana **serializmem** polegała na zastosowaniu serii nie tylko wysokości dźwięku, ale też do rytmu (czasu trwania), głośności (dynamiki), a nawet artykulacji.